

SPOŁECZNO-EKONOMICZNE PRZEMIANY JEDNOSTEK TERYTORIALNYCH OBSZARÓW FUNKCJONALNYCH. STUDIUM PRZYPADKU KRAKOWSKIEGO OBSZARU FUNKCJONALNEGO

Monika Musiał-Malago¹

Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie

Streszczenie. Nowe regulacje europejskiej polityki spójności i polskiej polityki rozwoju kładą nacisk na terytorialny wymiar polityk publicznych. Zakładają przejście w zarządzaniu rozwojem od podejścia sektorowego do zintegrowanego terytorialnie. Podejście takie charakteryzuje się ukierunkowaniem na wykorzystanie wewnętrznych potencjałów terytoriów określonych funkcjonalnie i polega na integracji działań różnych podmiotów publicznych wobec tych terytoriów.

Krakowski Obszar Funkcjonalny (KrOF) będący przedmiotem analizy został zidentyfikowany w Regionalnym Programie Operacyjnym Województwa Małopolskiego jako delimitacja interwencji w formule Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych. KrOF tworzy miasto Kraków i 14 otaczających go gmin.

W artykule skoncentrowano się na zagadnieniach: analiza potencjału demograficznego gmin tworzących obszar funkcjonalny Krakowa; ocena potencjału gospodarczego Obszaru Funkcjonalnego Krakowa. Zakres danych poddanych analizie obejmuje lata 2005–2015.

Słowa kluczowe: Krakowski Obszar Funkcjonalny, przemiany społeczne, przemiany gospodarcze

WPROWADZENIE

Jednym z procesów, jakim obecne podlegają polityki publiczne na świecie, jest odejście od zarządzania sektorowego do zarządzania zintegrowanego terytorialnie. Podejście takie skupia się na wykorzystaniu wewnętrznych potencjałów terytoriów określonych funkcjonalnie, integracji działań różnych podmiotów publicznych w wymiarze

---

Adres do korespondencji – Corresponding author: dr Monika Musiał-Malago, Katedra Gospodarki Regionalnej, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, ul. Rakowicka 27, 31-510 Kraków, e-mail: musialm@uek.krakow.pl

przestrzennym oraz wielopoziomowym systemie zarządzania wobec tych obszarów [Koncepcja... 2012].

Według Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD) region funkcjonalny to obszar geograficzny wykraczający poza oficjalne granice administracyjne, na którym zachodzą konkretne (funkcjonalne) współzależności terytorialne, wymagające pewnej formy zarządzania [Projekt opinii... 2013].

W Polsce pojęcie i znaczenie obszaru funkcjonalnego, jako ważnego elementu polityki regionalnej wprowadziła Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030, przyjęta Uchwałą Nr 239 Rady Ministrów z dnia 13 grudnia 2011 roku. W dokumencie wskazano, że do 2030 roku przestrzeń Polski ma być konkurencyjna w stosunku do przestrzeni europejskiej, przyjazna dla mieszkańców, zaś jej siłą ma być rozwój obszarów funkcjonalnych. W dokumencie uznano, że rdzeniem krajowego systemu gospodarczego, a jednocześnie zasadniczym elementem systemu europejskiego będzie współzależny otwarty układ obszarów funkcjonalnych najważniejszych miast, połączony pomiędzy sobą i podobnymi im obszarami zagranicznymi, zatem zintegrowanych w przestrzeni krajowej i międzynarodowej [Krajowa Strategia... 2010, Koncepcja... 2012, Heffner 2014, Noworól 2014, Heffner i Klemens 2015].

W KPZK 2030 miejski obszar funkcjonalny zdefiniowany został jako ciągły przestrzennie układ osadniczy, złożony z odrębnych administracyjnie jednostek. Obejmuje zwarty obszar miejski oraz powiązaną z nim funkcjonalnie strefę zurbanizowaną, w którą włącza się gminy wiejskie i miejsko-wiejskie [Koncepcja... 2012, 187].

Zgodnie z KPZK 2030 obszary funkcjonalne mają być przestrzeniami zintegrowanymi funkcjonalnie, powinny charakteryzować się (przynajmniej docelowo) spójnym profilem cech społeczno-gospodarczych i przestrzennych oraz silnymi wewnętrznymi powiązaniem. Mogą one posiadać wspólny potencjał i bariery rozwojowe, ponadto powinny wyróżniać się wysokim poziomem i dynamiką rozwoju, zwartością terytorialną i wysokim stopniem urbanizacji [Koncepcja... 2012]. Celem wyodrębnienia obszarów funkcjonalnych jest wspomaganie wzrostu konkurencyjności regionów, ale także budowanie spójności terytorialnej i przeciwdziałanie peryferyzacji obszarów problemowych.

Dzięki KPZK 2030 pojęcie obszaru funkcjonalnego weszło na trwałe do krajowej polityki rozwoju, zwracając szczególną uwagę na jej wymiar terytorialny [Noworól... 2014]. Współczesne podejście do polityki rozwoju polega na zarządzaniu dynamicznymi układami terytorialno-funkcjonalnymi. Skutkiem takiego podejścia jest tzw. funkcjonalne planowanie przestrzenne. Polega ono na stworzeniu systemu zintegrowanych działań władz publicznych kierowanych do obszarów funkcjonalnych [Markowski... 2011].

Obszar funkcjonalny zdefiniowany został również w znowelizowanej Ustawie o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym. Zgodnie z wymienioną ustawą za obszar funkcjonalny uznaje się zwarty układ przestrzenny składający się z funkcjonalnie powiązanych terenów, który charakteryzuje się wspólnymi uwarunkowaniami i jednolitymi celami rozwoju zapewniającymi efektywne wykorzystanie owej przestrzeni [Ustawa... 2003, art. 2]. W ustawie określono również rodzaje obszarów funkcjonalnych i sposoby wytyczania ich granic.

Z kolei w dokumencie Krajowa Polityka Miejska 2023 wskazuje się na poprawę zarządzania na funkcjonalnych obszarach, co może przyczynić się do wykorzystania

potencjałów całych obszarów zurbanizowanych i lokalnych rynków pracy [Krajowa Strategia... 2015].

We wszystkich najważniejszych krajowych i regionalnych dokumentach strategicznych w Polsce podkreśla się więc rolę obszaru funkcjonalnego, jako ważnego elementu polityki regionalnej.

Przedmiotem analizy niniejszego opracowania jest Krakowski Obszar Funkcjonalny (KrOF). Obszar ten został zidentyfikowany w Regionalnym Programie Operacyjnym Województwa Małopolskiego jako delimitacja interwencji w formule Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych [Strategia... 2015]. W skład KrOF wchodzi miasto Kraków i 14 otaczających go gmin, należących do dwóch powiatów, tj. krakowskiego i wielickiego. Wśród gmin KrOF okalających miasto jest 10 gmin wiejskich i 4 miejsko-wiejskie. W artykule skoncentrowano się na zagadnieniu analizy potencjału społecznego i gospodarczego jednostek terytorialnych wchodzących w skład Krakowskiego Obszaru Funkcjonalnego. Zakres danych poddanych analizie obejmuje lata 2005–2015.

POTENCJAŁ SPOŁECZNY GMIN KROF

Obszar KrOF obejmuje 1275 km². W 2015 r. zamieszkiwało go ok. 1 043 tys. osób, w tym 282 tys. osób strefę podmiejską. Gęstość zaludnienia całego KrOF wynosiła 805,9 os. · km⁻² (w Krakowie – 2330 os. · km⁻², w strefie podmiejskiej – 280,2 os. · km⁻²).

Analizując zmiany demograficzne, dostrzec można we wszystkich gminach KrOF przyrost liczby ludności i wzrost gęstości zaludnienia. W latach 2005–2015 wzrost liczby ludności kształtował się na poziomie przekraczającym 42 tys. osób. Dotyczyło to w przeważającym stopniu liczby ludności w gminach okalających Kraków (wzrost o 38 tys. osób), natomiast na terenie miasta rdzeniowego wzrost liczby mieszkańców był nieznaczny – około 4,4 tys. osób. Jest to związane z procesem suburbanizacji. W celu ukazania dynamiki zmian ludnościowych w badanych gminach zastosowano procedurę zaproponowaną przez W. Drobka [Drobnik 1999]. Uzyskane wyniki oraz dynamikę zmian ludnościowych przedstawia tabela 1.

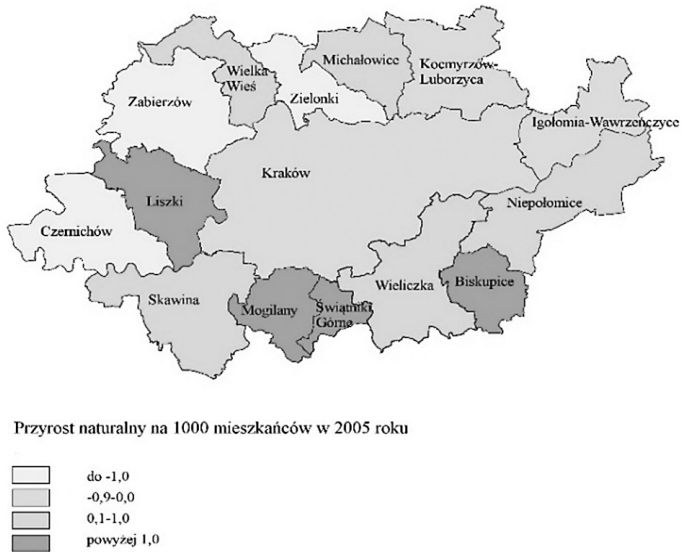
W analizowanym przedziale czasowym gminy KrOF znalazły się w dwóch typach dynamiki zmian liczby ludności, tj.: wzrostowym (6 gmin) i stagnacyjnym (9 gmin) (tab. 1).

W latach 2005–2015 największą dynamiką ludnościową charakteryzowały się gminy Zielonki, Michałowice, a także Mogilany, Wielka Wieś i Niepołomice (wzrost powyżej 20%). Najniższy wzrost liczby ludności odnotowano w Krakowie i Igołomii-Wawrzeńczyce (odpowiednio 0,6 i 1,1%).

Tempo i charakter zmian liczby ludności KrOF kształtuje się pod wpływem powiązanych ze sobą zjawisk, tj. ruchu naturalnego i migracyjnego ludności. Analiza wzajemnych relacji przyrostu naturalnego i salda migracji wykazuje zróżnicowanie przestrzenne rozwoju demograficznego badanego obszaru. Przyrost naturalny na obszarze KrOF jest na ogół dodatni. Jedynie w 2 gminach, tj. Zabierzów i Kocmyrzów-Luborzycy odnotowano ujemny wskaźnik. W latach 2005–2015 nastąpił wzrost współczynnika przyrostu naturalnego w 13 gminach (z wyjątkiem gmin Biskupice i Liszki). Zwiększenie współczynnika przyrostu naturalnego związane jest z przesiedlaniem się na te tereny coraz młodszego pokolenia (ryc. 1, ryc. 2).

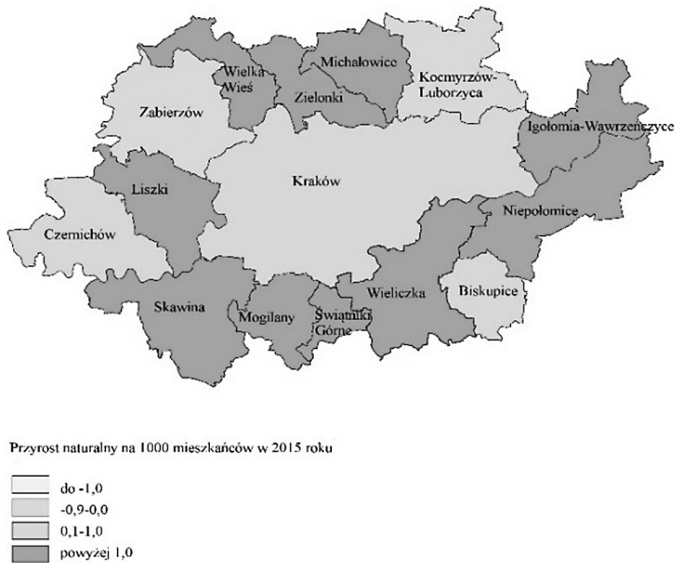
Tabela 1. Dynamika zmian liczby ludności na obszarze KrOF w latach 2005–2015
 Table 1. Dynamics of population changes in the area of CFA in years 2005–2015

Wyszczególnienie Specification	Zmiany w zaludnieniu w latach 2005–2010 Changes in population in years 2005–2015			Zmiany w zaludnieniu w latach 2010–2015 Changes in population in years 2010–2015			Typ dynamiki zmian demograficznych The type of dynamics of demographic change
	Liczba Number	%	Typ zmian Type of changer	Liczba Number	%	Typ zmian Type of changes	
	Biskupice	620	7,2	=	619	6,7	
Czernichów	835	6,5	=	679	5,0	=	==
Igotomia-Wawrzeńczyce	148	1,9	=	-64	-0,8	=	==
Kocmyrzów-Luborzyca	933	7,1	=	842	6,0	=	==
Liszki	557	3,6	=	664	4,1	=	==
Michałowice	1535	20,1	+	791	8,6	=	+=
Mogilany	1404	12,7	+	1088	8,7	=	+=
Niepołomice	2067	9,4	=	2472	10,2	+	==
Skawina	1258	3,0	=	496	1,2	=	==
Świątniki Górne	683	7,9	=	495	5,3	=	==
Wieliczka	4829	10,1	+	3883	7,4	=	+=
Wielka Wieś	1017	10,9	+	909	8,8	=	+=
Zabierzów	1875	8,4	=	1433	5,9	=	==
Zielonki	2760	17,6	+	2879	15,6	+	++
Kraków	1111	0,1	=	3329	0,4	=	==

Ryc. 1. Przyrost naturalny na 1000 ludności w 2005 roku

Fig. 1. Natural increase per 1000 population in 2005

Ryc. 2. Przyrost naturalny na 1000 ludności w 2015 roku

Fig. 2. Natural increase per 1000 population in 2015

Na zmiany migracji w skali lokalnej wpływ ma przemieszczanie się ludności między miastem i obszarami wiejskimi. W latach 2005–2015 liczba zameldowań w obszarze KrOF była o ponad 4 tys. większa niż liczba wymeldowań (4395). Pozytywnym zjawiskiem jest utrzymywanie się dodatniego salda migracji w Krakowie, jednak napływ ludności

dotyczy zwłaszcza obszaru podmiejskiego, gdzie saldo migracji w ciągu 10 lat wynosiło ponad 31 tys. W KrOF zachodzi zatem intensywne zjawisko suburbanizacji. O jego skali świadczy zwłaszcza rozmieszczenie procesów migracyjnych. W 2015 r. największym dodatnim saldem migracji charakteryzowała się gmina Wieliczka. Podobnie wysokim wskaźnikiem cechowały się gminy na północ od Krakowa, tj. gminy od Zabierzowa po Michałowice oraz położona na południowy wschód od miasta gmina Niepołomice. Z kolei najniższy wskaźnik migracji odnotowano w Skawinie.

Wskaźnik migracji na 1000 osób wynosił w 2015 r. dla KrOF 4,2. Dodatnim saldem migracyjnym w przeliczeniu na 1000 ludności cechowały się gminy: Zielonki (27 osób na 1000 ludności), Niepołomice (16,8 osób na 1000 ludności) i Wielka Wieś (15,6 osób na 1000 ludności). Oceniając rozmiary migracji, należy zwrócić uwagę na proporcje salda migracji do ogólnego obrotu migracyjnego, tj. napływu i odpływu, bowiem wartości sald migracji mogą być te same zarówno w przypadku dużego napływu, jak i odpływu, a także znacznie mniejszej wielkości tych składników. W jednej gminie może występować duży napływ i odpływ, powodując niewielkie saldo migracji, w innej odpływ i napływ będą znacznie mniejsze, jednak saldo migracji okaże się większe. Za miernik efektywności migracji zwany również miernikiem atrakcyjności migracyjnej, przyjmuje się wskaźnik przedstawiający stosunek salda migracji do obrotu migracyjnego [Obraniak 2007]. Wartość wskaźnika zawiera się w przedziale $(-1, 1)$. Wartość ujemna wskaźnika oznacza, że dana gmina jest obszarem odpływowym (odpływ ludności z gminy), wartości bliskie zeru oznaczają niską atrakcyjność migracyjną (lub małą efektywność migracji), zaś wartości dodatnie świadczą o atrakcyjności terenu do zamieszkania. U podstaw wykorzystania tego wskaźnika leży przekonanie, że przemieszczenia ludności odbywają się z miejsc o niskim poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego do lepiej rozwiniętych obszarów. Jednak jest to umowna interpretacja tego wskaźnika, która nie wynika ze znajomości faktycznych przyczyn napływu i odpływu [Kałuża-Kopias 2014, Holzer 2003].

Tab. 2. Wskaźnik efektywności migracji gmin KrOF w 2005 i 2015 roku
Table 2. Efficiency indicator of municipal migration of CFA in years 2005 and 2015

Wyszczególnienie Specification	Wskaźnik efektywności migracji Efficiency indicator of migration	
	2005	2014*
Biskupice	-0,06	0,43
Czemichów	0,20	0,40
Igołomia-Wawrzeńczyce	-0,01	0,08
Kocmyrzów-Luborzycza	0,34	0,44
Kraków	0,11	0,10
Liszki	0,34	0,31
Michałowice	0,51	0,44
Mogilany	0,64	0,36

Tab. 2. cd. – Table 2. cont.

Wyszczególnienie Specification	Wskaźnik efektywności migracji Efficiency indicator of migration	
	2005	2014*
Niepołomice	0,40	0,55
Skawina	-0,01	0,01
Świątniki Górne	0,08	0,22
Wielka Wieś	0,49	0,51
Zabierzów	0,44	0,36
Zielonki	0,50	0,62
Wieliczka	0,44	0,40

* wskaźnik efektywności migracji obliczono za 2014 rok, aktualne dane opublikowane przez GUS (napływ i odpływ ludności w gminach) na dzień 20.03.2017 dotyczą 2014 roku

Obliczone wartości wskaźnika atrakcyjności migracyjnej dla 2005 i 2015 roku świadczą o atrakcyjności migracyjnej gminy m.in. Zielonki, Niepołomice, Wielka Wieś. Z kolei straciły nieco na atrakcyjności migracyjnej gminy Mogilany, Michałowice, Zabierzów i Liszki. Najmniej atrakcyjne dla migrantów w badanych latach okazały się gminy Igołomia-Wawrzeńczyce i Skawina (tab. 2).

POTENCJAŁ GOSPODARCZY W MIEJSKIM OBSZARZE FUNKCJONALNYM KRAKOWA

Przedsiębiorczość jest istotnym czynnikiem przeciwdziałającym niekorzystnym procesom społeczno-ekonomicznym, takim jak bezrobocie, wykluczenie, marginalizacja. Dokonując analizy sytuacji gospodarczej gmin KrOF należy przedstawić podmioty gospodarcze. W 2015 roku na terenie KrOF zarejestrowanych było łącznie 163 tys. podmiotów gospodarki narodowej. Największy potencjał gospodarczy posiadał Kraków, w 2015 roku skupiał on ok 80% wszystkich podmiotów zlokalizowanych na badanym obszarze. Poza Krakowem dużo jednostek, zarówno w 2005, jak i 2015 roku, zarejestrowanych było na terenie gmin, tj.: Wieliczka, Skawina, Zabierzów, Niepołomice i Zielonki. Najmniej przedsiębiorstw skoncentrowanych było na terenie gminy Igołomia-Wawrzeńczyce. W badanym okresie zaobserwowano przyrost podmiotów gospodarki narodowej na całym obszarze KrOF o ponad 37 tys. (tj. o 30%). Świadczy to o dobrze rozwijającej się gospodarce na tym obszarze.

W ujęciu przestrzennym największy przyrost liczby podmiotów gospodarczych (ponad dwukrotny) odnotowano na terenie gminy Michałowice (114%). Dużą dynamiką wzrostu liczby nowych podmiotów gospodarki cechowały się gminy: Zielonki (91,2%), Wielka Wieś (76,6%), Mogilany (71,5%), Niepołomice (65,3%), Zabierzów (64,5%) i Kocmyrzów-Luborzycza (62,2%). W pozostałych gminach przyrost kształtował się poniżej 60% (tab. 3).

Tabela 3. Dynamika liczby podmiotów gospodarczych w gminach KrOF w latach 2005–2015 (2005 rok = 100%)
 Table 3. Dynamics of the number of entities in communes of CFA in years 2005–2015 (2005 year = 100%)

Gminy KrOF Communes of CFA	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Biskupice	100,0	100,9	104,7	115,1	112,7	120,2	126,9	128,8	134,3	137,3	142,9
Czernichów	100,0	100,4	103,9	103,9	103,9	103,9	103,9	103,9	137,8	144,2	146,5
Igołomia-Wawrzeńczyce	100,0	107,5	109,9	114,7	120,4	127,3	131,9	136,7	141,3	145,6	149,1
Kocmyrzów-Luborzyca	100,0	102,8	105,4	109,0	115,7	124,1	132,0	142,0	149,6	160,7	162,2
Kraków	100,0	100,1	100,1	101,3	105,6	110,9	111,4	116,2	119,4	121,3	124,9
Liszki	100,0	101,6	110,2	115,1	121,5	134,3	140,4	147,2	151,7	155,8	158,4
Michałowice	100,0	103,8	111,7	121,2	141,0	159,5	167,0	183,0	193,4	204,8	214,1
Mogilany	100,0	102,2	108,3	114,3	124,6	134,7	145,9	150,2	159,2	165,1	171,5
Niepolomice	100,0	102,3	106,1	112,4	120,4	132,5	138,4	146,6	153,9	159,3	165,3
Skawina	100,0	100,4	100,6	103,9	108,9	114,8	115,4	118,9	120,4	122,1	124,6
Świątynki G.	100,0	100,1	100,5	102,1	106,1	110,9	110,0	115,6	116,6	121,1	122,2
Wieliczka	100,0	100,4	102,8	108,1	115,1	124,9	128,0	136,3	141,9	146,9	151,6
Wielka Wieś	100,0	101,8	107,7	112,6	126,6	139,8	145,4	157,0	164,6	174,0	176,6
Zabierzów	100,0	99,8	103,7	109,9	120,5	135,0	139,6	149,4	155,9	158,8	164,5
Zielonki	100,0	104,6	109,0	116,0	129,6	144,7	151,8	164,9	173,8	181,1	191,2
KrOF ogółem	100,0	100,3	100,8	102,7	107,6	113,6	114,7	119,9	123,7	126,2	129,9

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL, GUS

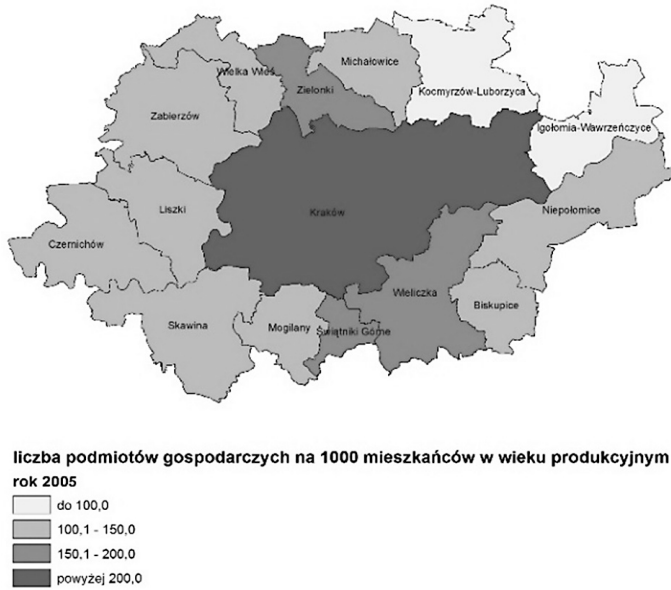
Kolejny wskaźnik, tj. liczba podmiotów gospodarczych w przeliczeniu na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym jest uproszczonym miernikiem skali przedsiębiorczości mieszkańców gminy. Stanowi on cechę charakteryzującą aktywność ekonomiczną ludności oraz określa szanse rozwoju przedsiębiorczości w danej gminie. W 2015 roku rozpiętość tego wskaźnika wahała się od 114 do 276 podmiotów w przeliczeniu na 1000 ludności w wieku produkcyjnym. Najwyższą wartością wskaźnika przedsiębiorczości wyróżniał się Kraków. Spośród pozostałych gmin wysokie wartości osiągnęły 2 gminy wiejskie: Zielonki i Mogilany oraz gmina miejsko-wiejska Wieliczka. Najniższe wskaźniki odnotowano w gminach: Igołomia-Wawrzeńczyce, Biskupice, Kocmyrzów-Luborzycza. Spośród wymienionych 3 gmin charakteryzujących się najniższymi wskaźnikami przedsiębiorczości w skali całego obszaru funkcjonalnego, gmina Igołomia-Wawrzeńczyce posiada najniższy ze względu na swój rolniczy charakter (ryc. 3, ryc. 4). Należy jednak podkreślić, że w badanych latach wskaźnik przedsiębiorczości w KrOF systematycznie wzrastał*.

Na terenie KrOF można wskazać dominujące obszary działalności gospodarczej. Największy udział w strukturze podmiotów gospodarczych gmin KrOF zajmują jednostki sektora trzeciego, czyli szeroko rozumianych usług. W sektorze tym największy udział wykazuje handel i naprawa pojazdów samochodowych. W 2015 roku działało w tym sektorze około 1/4 firm. Sektor ten dominował w każdej gminie z obszaru KrOF. Najwięcej podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w tej sekcji odnotowano w gminach miejskich: Krakowie, Wielicze, Skawinie i Niepołomicach. Ponad 13% podmiotów zarejestrowanych na terenie KrOF było w sekcji M obejmującej działalność profesjonalną naukową i techniczną, zaś około 10% całkowitej liczby podmiotów podjęło swą aktywność w budownictwie. Kolejne pod względem udziału były sekcje: przetwórstwo przemysłowe, transport i gospodarka magazynowa, działalność związana z obsługą rynku nieruchomości. Liczba podmiotów zarejestrowanych w pozostałych sekcjach PKD wyniosła 34%. Podmioty gospodarcze według wybranych sekcji w 2015 r. przedstawia rycina 5.

Potencjał rozwoju gospodarczego obszaru w dużym stopniu zależy od stopnia rozwoju sektorów kreatywnych. Do usług kreatywnych należą sekcje PKD, tj.: informacja i komunikacja, działalność finansowa i ubezpieczeniowa, działalność profesjonalna, naukowa i techniczna, edukacja (odpowiednio w kolejności sekcja: J, K, M, P). W 2015 roku na obszarze KrOF w sektorze tym zarejestrowanych było ogółem ponad 41 tys. podmiotów gospodarczych. Stanowiło to 25% wszystkich podmiotów z tego obszaru zarejestrowanych w rejestrze REGON. Sekcje PKD zaliczone do tego rodzaju działalności traktowane łącznie stanowiły więc drugą – po sekcji handel; naprawa pojazdów samochodowych – najbardziej liczną zbiorowość podmiotów gospodarczych na terenie KrOF. Najwyższy udział podmiotów gospodarczych zarejestrowanych

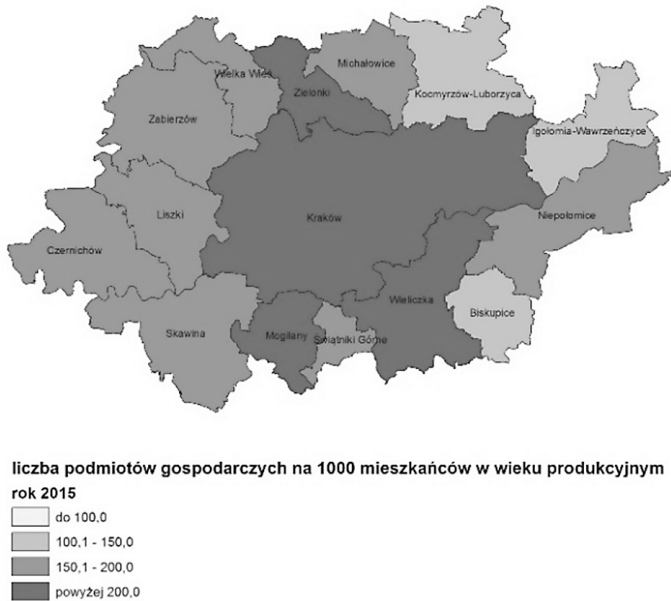
---

* Należy zaznaczyć, że rozwój przedsiębiorczości ma związek z istnieniem na terenie gminy specjalnej strefy ekonomicznej Na obszarze KrOF działają specjalne strefy ekonomiczne, tj. Krakowski Park Technologiczny – Krakowska Specjalna Strefa Ekonomiczna (obejmująca swym zasięgiem 4 gminy KrOF, tj. Kraków, Niepołomice, Skawina, Zabierzów), Niepołomska Strefa Inwestycyjna, Wielicka Strefa Aktywności Gospodarczej, Strefa Aktywności Gospodarczej w Skawinie.

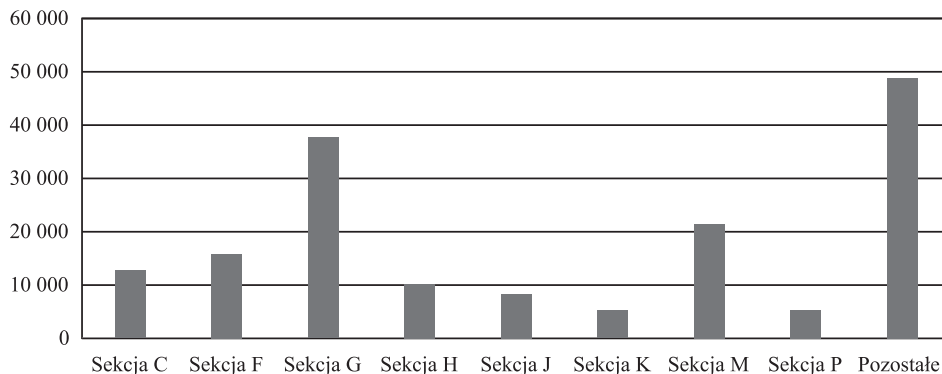
Ryc. 3. Liczba podmiotów gospodarczych na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym na obszarze KrOF w 2005 roku

Fig. 3. Number of entities for 1000 population at working age in the CFA in year 2005

Ryc. 4. Liczba podmiotów gospodarczych na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym na obszarze KrOF w 2015 roku

Fig. 4. Number of entities for 1000 population at working age in the CFA in year 2015

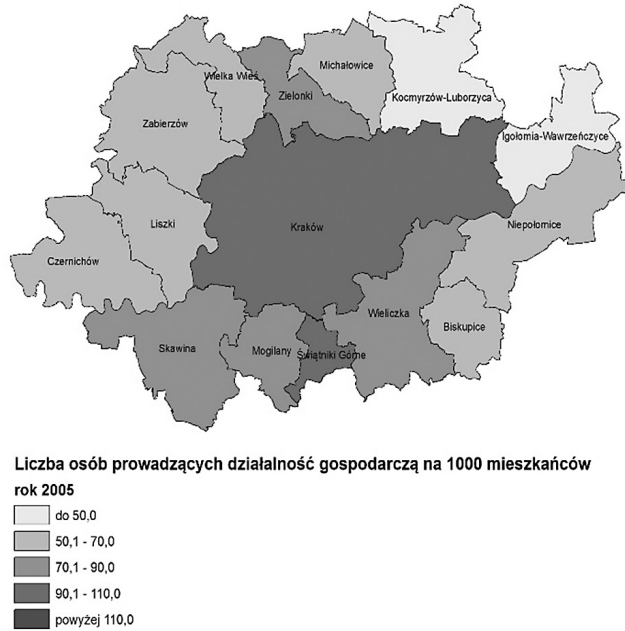
Ryc. 5. Struktura branżowa podmiotów gospodarczych w KrOF w 2015 roku

Fig. 5. Industry structure of entities in CFA in year 2015

w sektorze usług kreatywnych w ogóle podmiotów zarejestrowanych na danym obszarze odnotowano w Krakowie. W 2015 roku jednostki z obszaru kreatywnych usług stanowiły 26,4% wszystkich zarejestrowanych podmiotów w mieście. W dalszej kolejności znalazły się gminy: Zielonki (26,2%), Zabierzów (23,6%) i Wielka Wieś (23,1%). Najniższy udział podmiotów tego typu wystąpił w gminach Igołomia-Wawrzeńczyce (9%) i Biskupice (11,8%). Spośród podmiotów gospodarczych zarejestrowanych w sektorze usług kreatywnych, ponad 53% stanowiły podmioty z sekcji działalność profesjonalna, naukowa i techniczna, w liczbie około 22 tys. Kolejne pozycje zajęły sekcje: informacja i komunikacja (20,6%), edukacja (13,4%), działalność finansowa i ubezpieczeniowa (13,0%).

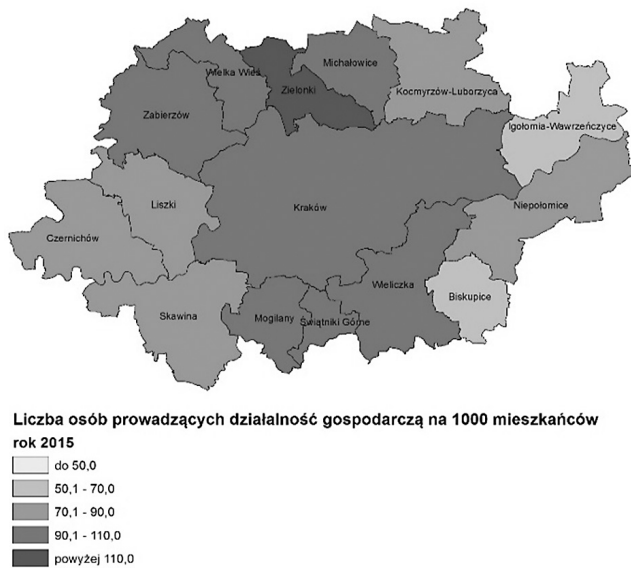
Innym ze wskaźników określających i stymulujących stopień rozwoju gospodarczego gminy jest poziom lokalnej przedsiębiorczości mierzony liczbą osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą w przeliczeniu na 1000 mieszkańców. W 2015 roku na terenie KrOF osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą stanowiły 66,2% ogółu ludności. Analiza przestrzenna wskaźnika wykazała, że najkorzystniej sytuacja przedstawiała się w 4 gminach, tj.: Zielonki, Kraków, Mogilany i Wieliczka (powyżej 100 osób w przeliczeniu na 1000 mieszkańców prowadziło swą działalność gospodarczą). Stosunkowo znaczna grupa osób prowadziła swą działalność gospodarczą na terenie Zabierzowa, Michałowic, Wielkiej Wsi i Świątnik Górnych (powyżej 90 osób). Wśród jednostek o najniższych wskaźnikach znalazły się Igołomia-Wawrzeńczyce i Biskupice z liczbą 56,5 i 69,9 osób prowadzących działalność gospodarczą na 1000 mieszkańców (ryc. 6, ryc. 7).

Wielkość i struktura rynku pracy stanowią ważną determinantę rozwoju gospodarczego gminy, warunkują bowiem przedsiębiorczość lokalną oraz wpływają na atrakcyjność inwestycyjną gminy. Największym ośrodkiem koncentracji miejsc pracy na terenie KrOF jest Kraków, który w 2015 roku skupiał około 84% wszystkich pracujących. Pozostali pracujący najliczniej byli zatrudniani w gminach: Zabierzów (13,8 tys.), Skawina (12,8 tys.), Wieliczka (8,9 tys.), Niepołomice (8,7 tys.). W latach 2005–2015 liczba pracujących w gminach KrOF zwiększyła się o ponad 92 tys. osób. Należy jednak zaznaczyć, że pomimo obserwowanego wzrostu liczby pracujących ich dynamika osłabiła

Ryc. 6. Liczba osób prowadzących działalność gospodarczą na 1000 mieszkańców na obszarze KrOF w 2005 roku

Fig. 6. Number of natural persons conducting economic activity per 1000 persons in area of CFA in year 2005

Ryc. 7. Liczba osób prowadzących działalność gospodarczą na 1000 mieszkańców na obszarze KrOF w 2015 roku

Fig. 7. Number of natural persons conducting economic activity per 1000 persons in area of CFA in year 2015

się. Ponadto sytuacja pod względem liczby pracujących w gminach była zróżnicowana. W ujęciu bezwzględnym w największym stopniu urosł rynek pracy w Krakowie (o 63 tys. osób). Znaczny wzrost liczby pracujących nastąpił w Zabierzowie (ponad 3-krotny). W równie dużym stopniu zwiększyła się liczba pracujących w Niepołomicach (o 4,4 tys. osób), Skawinie (o 3,6 tys. osób) i Wieliczce (o 3,4 tys. osób). Najniższy przyrost miał miejsce w Zielonkach (niecałe 5%).

W 2015 roku na obszarze KrOF na każde 1000 osób przypadało 356 pracujących. W porównaniu do 2005 roku liczba osób pracujących w przeliczeniu na 1000 mieszkańców wzrosła o 76 osób. W stosunku do liczby mieszkańców najwięcej pracujących skupiał Zabierzów (539 osób na 1000 mieszkańców). Na kolejnych pozycjach uplasował się Kraków (410) i Niepołomice (327). W zakresie tego wskaźnika wyróżniały się także gminy Skawina (296) i Wielka Wieś (287) (ryc. 8, ryc. 9).

Analizę koncentracji gospodarki w gminach KrOF dokonano również w dezagregacji sektorowej przy użyciu dwóch relacji, tj.: pracujący w przemyśle i budownictwie na km² (koncentracja przemysłu i budownictwa) oraz pracujący w usługach na 1000 ludności**.

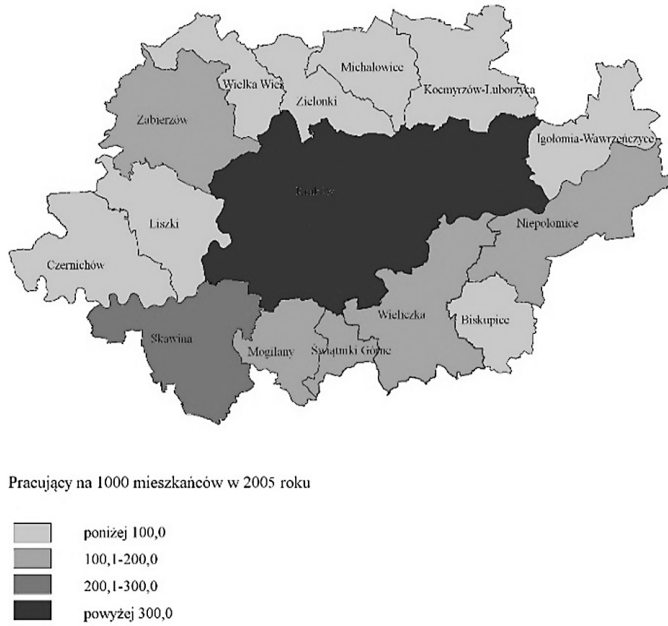
Największa koncentracja podmiotów gospodarki narodowej w sekcji przemysł i budownictwo, wyrażająca się ich liczbą na 1 km² powierzchni, wystąpiła na terenie Krakowa.

Nieco niższym współczynnikiem koncentracji charakteryzowały się głównie gminy Skawina (77) i Niepołomice (58). Najniższy wskaźnik odnotowano w gminie Kocmyrzów-Luborzyca, gdzie na 1 km² powierzchni przypadało w 2015 r. niecałe 2 podmioty gospodarcze. Jedynie na terenie gminy Igołomia-Wawrzeńczyce brak osób zatrudnionych w tym sektorze. Jak wynika z przeprowadzonych analiz najwięcej pracujących w sektorze usług w przeliczeniu na 1000 mieszkańców miało miejsce w Zabierzowie i Krakowie. Równie wysoki wskaźnik posiadała gmina Wielka Wieś. Kolejne 2 gminy Wieliczka i Skawina odnotowały wielkości odpowiednio 101 i 116. W pozostałych 10 gminach wskaźnik ten był poniżej 100 pracujących w usługach na 1000 mieszkańców (tab. 4).

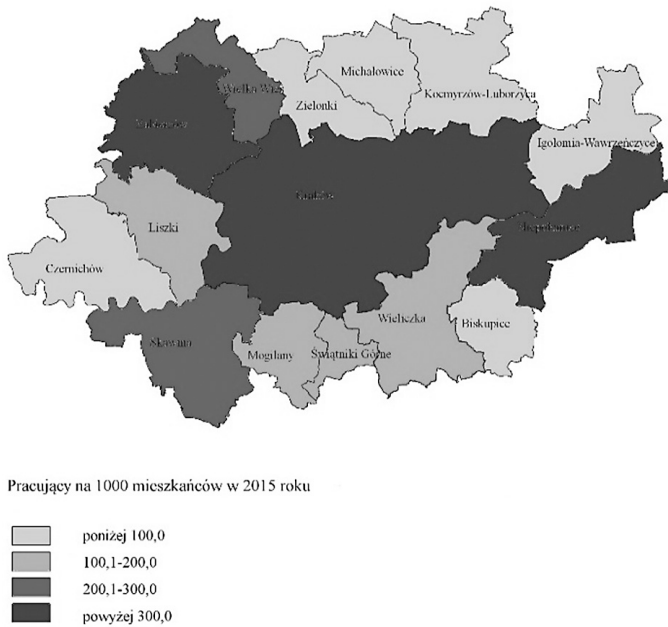
Ważnym wskaźnikiem obrazującym sytuację na rynku pracy jest udział bezrobotnych zarejestrowanych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym. W układzie przestrzennym można zaobserwować rozpiętości w udziale osób pozostających bez pracy. Różnica w wartościach maksymalnych i minimalnych wynosiła 2,3. Najniższe wskaźniki w 2015 roku odnotowano w gminach położonych na północ od Krakowa, tj. Zielonki, Michałowice, Wielka Wieś (poniżej 3%). Równie niskim wskaźnikiem charakteryzowała się gmina rolnicza Igołomia-Wawrzeńczyce, w której znaczna część mieszkańców jest zatrudniona w rolnictwie. Największy odsetek bezrobotnych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym występował w gminie Mogilany (4,5%) (ryc. 10, ryc. 11). Rozpiętość ta świadczy o nierównowadze w rozwoju społeczno – gospodarczym oraz zróżnicowaniu przestrzennym rynku pracy na obszarach gmin KrOF.

** Koncentracja usług pozwala na wyodrębnienie grup gmin oraz na ustalenie skali rozpiętości ekonomicznej między gminami o najwyższym i najniższym poziomie koncentracji usług.

Ryc. 8. Pracujący na 1000 ludności na obszarze KrOF w 2005 roku
 Fig. 8. Employment per 1000 population in area CFA in year 2005

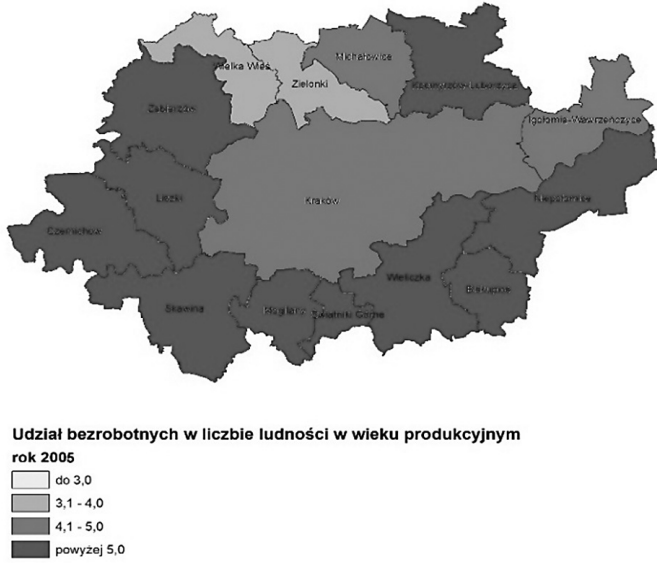
Ryc. 9. Pracujący na 1000 ludności obszarze KrOF w 2015 roku
 Fig. 9. Employment per 1000 population in area CFA in year 2015

Tabela 4. Pracujący na obszarze Obszaru Funkcjonalnego Krakowa wg sekcji w 2015 roku
 Table 4. Employment in area of Cracow Functional Area by section in year 2015

Gminy KrOF Communes of CFA	Pracujący w przemyśle i budownictwie na km ² Employments in industry and construction per km ²	Pracujący w usługach na 1000 ludności Employments in services per 1000 population
Czernichów	5,8	48,2
Igołomia-Wawrzeńczyce	0,0	77,4
Kocmyrzów-Luborzycza	1,8	35,6
Liszki	22,7	86,6
Michałowice	5,6	48,1
Mogilany	8,7	90,8
Skawina	76,6	100,9
Świątniki Górne	36,8	49,5
Wielka Wieś	10,4	225,7
Zabierzów	22,8	393,9
Zielonki	12,1	60,1
Biskupice	1,9	50,9
Niepołomice	57,6	95,0
Wieliczka	23,2	116,1
Kraków	192,0	320,5

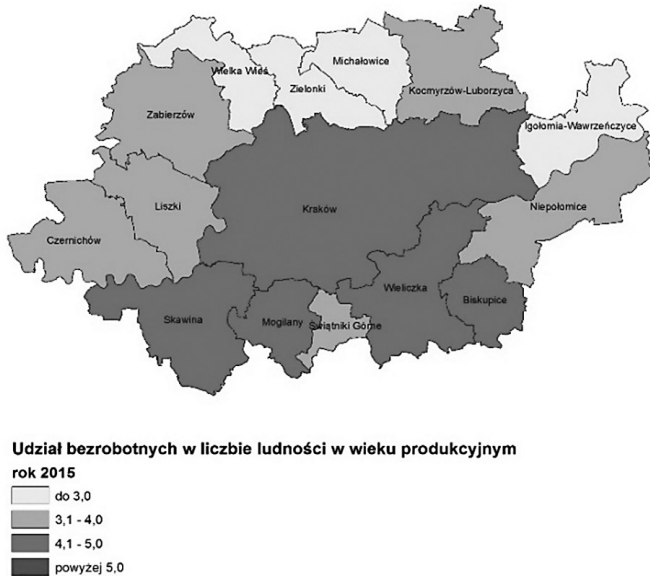
Źródło – Source: opracowanie własne – own study, BDL, GUS

Na sytuację na rynku pracy na obszarze funkcjonalnym wpływa w znacznym stopniu proces suburbanizacji. Nasilający się proces tego zjawiska powoduje nadmierne dojazdy do pracy. Jednak zmiana miejsca zamieszkania nie zawsze wiąże się ze zmianą miejsca zatrudnienia. Mieszkańcy gmin położonych zarówno w bezpośrednim sąsiedztwie, jak i niewielkiej odległości od miasta zasilają grupę osób codziennie dojeżdżających do pracy spoza gminy zamieszkania. Generuje to wzrost codziennych dojazdów do pracy wielu mieszkańców gmin położonych w najbliższym otoczeniu miasta. Świadczy to o silnych powiązaniach miasta z obszarami zlokalizowanymi w jego sąsiedztwie. Obserwuje się również wzrost dojazdów do pracy z miast do strefy podmiejskiej [Palak 2013, Musiał-Malago' 2015].

Ryc. 10. Udział bezrobotnych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym na obszarze KrOF w 2005 roku

Fig. 10. Share of the unemployed persons in the population in the working age in area of CFA in year 2005

Ryc. 11. Udział bezrobotnych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym na obszarze KrOF w 2015 roku

Fig. 11. Share of the registered unemployed persons in the population in the working age in area CFA in year 2015

CHARAKTERYSTYKA PRZESTRZENNEGO ZRÓŻNICOWANIA GMIN KROF POD WZGLĘDEM PRZYJĘTYCH KRYTERIÓW POZIOMU ROZWOJU SPOŁECZNO-GOSPODARCZEGO

Ocena przemian społecznych i gospodarczych w KrOF w 2015 roku została określona na podstawie wybranych zmiennych diagnostycznych przy wykorzystaniu metody sum standaryzowanych. Za pomocą wskaźnika sumarycznego uporządkowano jednowymiarowo jednostki, przy czym funkcja porządkująca jest zależna od zbioru cech diagnostycznych przyjętych do badania [Zeliaś, 2000; Brańka, 2016]. Dobór zmiennych diagnostycznych potrzebnych do skonstruowania wskaźnika syntetycznego opierał się na kryteriach merytorycznych i formalno-statystycznych. Analizowane cechy zawiera tab. 5.

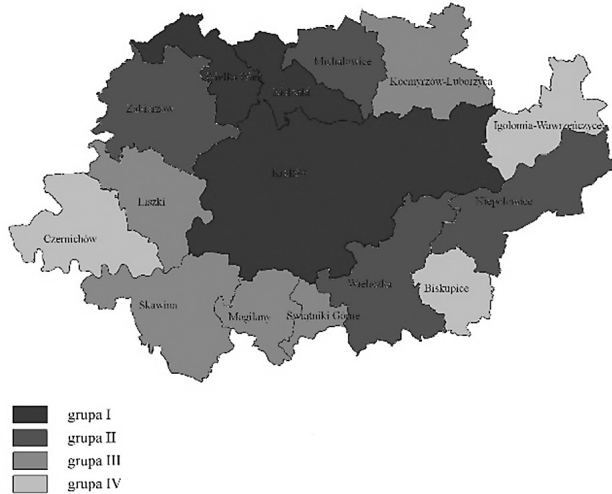
Tab. 5. Wykaz wskaźników przyjętych do oceny poziomu rozwoju społecznego i gospodarczego w 2015 roku

Table 5. List of indicators adopted to assess the level of social and economic development in year 2015

Komponent Component	Zmienna – Variable
Rozwój społeczny Social development	Ludność w wieku produkcyjnym, %
	Ludność w wieku poprodukcyjnym, %
	Przyrost naturalny na 1000 mieszkańców
	Saldo migracji na 1000 ludności
	Atrakcyjność migracyjna
Rozwój gospodarczy Economic development	Podmioty gospodarcze na 1000 mieszkańców w wieku produkcyjnym
	Udział bezrobotnych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym
	Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą na 1000 mieszkańców
	Pracujący w usługach na 1000 ludności
	Mieszkania oddane do użytku na 1000 mieszkańców
	Udział gruntów zabudowanych mieszkaniowych w gruntach zabudowanych
	Korzystający z instalacji wodociągowej w % ogółu ludności
	Korzystający z instalacji kanalizacyjnej w % ogółu ludności
	Udział wydatków inwestycyjnych w wydatkach ogółem

Na bazie uzyskanych wyników podzielono badany obszar na grupy pod względem stopnia rozwoju społecznego i gospodarczego [Kozłak 2012, Kałuża 2011]. Do grupy I zaliczono gminy charakteryzujące się najwyższym wskaźnikiem syntetycznym. Analiza przestrzenna wykazuje, że najwyższe wartości wskaźnika zanotowano w Zielonkach, Wielkiej Wsi i Krakowie. Grupę II reprezentują gminy o nieco niższym poziomie potencjału społecznego i gospodarczego. Do grupy tej zakwalifikowały się

gminy Wieliczka, Niepołomice, Zabierzów i Michałowice. Typ III stanowiło 5 jednostek, tj. gminy Mogilany, Skawina, Świątyni Górne, Liszki i Kočmyrzów-Luborzycza. Najniższy poziom wskaźnika charakterystyczny był dla gmin Czernichów, Biskupice i Igołomia-Wawrzeńczyce (ryc. 12).

Ryc. 12. Wskaźnik rozwoju gmin KrOF w 2015 roku

Fig. 12. Indicator of development of communes of CFA in year 2015

WNIOSKI

Rozwój społeczno-gospodarczy gmin wchodzących w skład obszaru funkcjonalnego jest zróżnicowany przestrzennie. Wyniki badań wskazują, że najwyższy potencjał rozwoju ma Kraków [por. Raport... 2011, Polityka... 2011], gminy wiejskie położone w północnej części KrOF, tj. Zielonki, Wielka Wieś, Zabierzów, Michałowice oraz 2 gminy miejsko-wiejskie wschodniej części KrOF, tj. Wieliczka i Niepołomice. Przeprowadzone badania wykazują, że stagnacją rozwoju cechują się gminy, których charakter gospodarki odbiega od pozostałych położonych w bezpośrednim sąsiedztwie miasta. Ze względu na rolniczy charakter tych gmin (zwłaszcza gmina Igołomia-Wawrzeńczyce) posiadają one najniższe w skali całego obszaru KrOF wskaźniki rozwoju. Można zauważyć, że niski rozwój społeczno-gospodarczy jest cechą gmin położonych zwłaszcza we wschodniej części KrOF.

PIŚMIENNICTWO

Brańka, P. (2016). Poziom rozwoju społeczno-gospodarczego Krakowskiego Obszaru Metropolitalnego na tle wybranych obszarów metropolitalnych w Polsce. [W:] Społeczno-ekonomiczne przemiany w strefie podmiejskiej miast: studium przypadku Krakowskiego Obszaru Metropolitalnego. Red. A. Noworól, A. Hołuj. CeDeWu, Warszawa, 107–118.

- Drobek, W. (1999). Rola miast zdegradowanych w sieci osadniczej Śląska. Instytut Śląski, Opole
- Heffner, K. (2014). Obszary funkcjonalne miast – problemy z kształtowaniem i funkcjonowaniem obszarów wiejskich, http://skpz.czasopisma.pan.pl/images/data/skpzk/wydania/No_161_2014/6%20KRYSZTYAN%20HEFFNER.pdf, 64.
- Heffner, K., Klemens, B. (2015). Wpływ polityki miejskiej i miejskich obszarów funkcjonalnych na rozwój obszarów wiejskich. Ocena problemu na podstawie badań literaturowych, http://skpz.czasopisma.pan.pl/images/data/skpzk/wydania/No_167_2015/_Heffner_Klemens.pdf, 29.
- Holzer, J.Z. (2003). Demografia. PWN, Warszawa
- Kałuża-Kopias, D. (2014). Atrakcyjność migracyjna wielkich miast – stan obecny i perspektywy. Problemy Polityki Społecznej. Studia i Dyskusje, 27(4), www.problempolitykispolecznej.pl, 45–47.
- Kałuża, H. (2011). Zróżnicowanie wskaźnika przedsiębiorczości w gminach powiatu siedleckiego. [W:] Finanse publiczne i rozwój przedsiębiorczości w regionach. Red. B. Filipiak. Zesz. Nauk. Wyższej Szkoły Bankowej w Poznaniu, 38.
- Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 (2012). Uchwała Nr 239 Rady Ministrów z dnia 13 grudnia 2011 r. w sprawie przyjęcia Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego.
- Koźlak, A. (2012). Nowoczesny system transportowy jako czynnik rozwoju regionów w Polsce. Wyd. Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk.
- Krajowa Polityka Miejska 2023 (2015). Warszawa.
- Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010–2020: regiony, miasta, obszary wiejskie (2010). Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa.
- Markowski, T. (2011). Dylematy terytorialnego wymiaru w krajowych i regionalnych dokumentach strategicznych. [W:] Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego do roku 2020 a strategię rozwoju społeczno-gospodarczego województw. Red. J. Szlachta, J. Woźniak. Studia KPZK PAN, Warszawa, 75–77.
- Musiał-Malago, M. (2015). Przemiany gospodarcze w miastach Polski. [W:] Uwarunkowania i konsekwencje procesu kurczenia się miast w Polsce. Red. A. Harańczyk. CeDeWu, Warszawa, 131
- Noworól, A. (2014). Miejski obszar funkcjonalny jako miasto przyszłości. Czasopismo Techniczne, Architektura, 1-A, 143–157.
- Obraniak, W. (2007). Ludność Łodzi i innych wielkich miast w Polsce w latach 1984–2006. Urząd Statystyczny, Łódź.
- Palak, M. (2013). O współczesnych dojazdach do pracy. Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy, 33, 161–168, <https://www.ur.edu.pl/file/50238/14.pdf>.
- Polityka miejska województwa małopolskiego (2013). Małopolskie Obserwatorium Polityki Rozwoju, Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego, 1/27/2013.
- Projekt opinii Komitetu Regionów (2013). Partnerstwo obszarów miejskich i wiejskich oraz sprawowanie rządów. Komitet Regionów, Unia Europejska, 3
- Raport na temat wielkich miast Polski (2011). PriceWaterhouseCoopers, <http://www.pwc.pl/pl/publikacje/2011/raport-na-temat-wielkich-miast-polski.html>
- Strategia Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych dla Krakowskiego Obszaru Funkcjonalnego (2015). Kraków.
- Ustawa z dnia 27 marca 2003 roku o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym. Dz.U. z 2015 r., poz. 199
- Zeliaś, A. (2000). Taksonomiczna analiza przestrzennego zróżnicowania poziomu życia w Polsce w ujęciu dynamicznym. Akademia Ekonomiczna w Krakowie, Kraków.

SOCIAL AND ECONOMIC TRANSFORMATIONS OF THE TERRITORIAL ENTITIES OF FUNCTIONAL AREAS - CASE STUDY OF THE CRACOW FUNCTIONAL AREA

Abstract. New regulations of the European cohesion policy and the Polish development policy focus on the territorial dimension of public policies. They assume a shift in managing development, from the sector approach to the territorially integrated approach. Such an approach specifically focuses on using the internal potentials of functionally defined territories and involves integrating the activities of various public entities aimed at these territories.

The analysed Cracow Functional Area (CFA) has been identified in the Regional Operational Programme for the Małopolskie Voivodeship as the delimitation of interventions in the formula of Integrated Territorial Investments. CFA includes the city of Cracow and 14 adjacent communes. The article focuses on the following issues: analysis of the demographic potential of the communes included in the Cracow Functional Area; evaluation of the potential related to the entrepreneurship and economic attractiveness of the Cracow Functional Area; evaluating the financial standing of the territorial entities included in the Cracow Functional Area. The analysed data covers the period 2005–2015.

Key words: Cracow Functional Area, social transformation, economic transformation

Zaakceptowano do druku – Accepted for print: 15.11.2017

Do cytowań – For citation: Musiał-Malago, M. (2017). Społeczno-ekonomiczne przemiany jednostek terytorialnych obszarów funkcjonalnych. studium przypadku krakowskiego obszaru funkcjonalnego. *Acta Sci. Pol., Formatio Circumiectus*, 16(4), 167–186.